
ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, СІМЕЙНЕ ПРАВО

УДК 355/359.07

DOI <https://doi.org/10.32840/pdu.2-1.7>

О. М. Бериславська

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правового забезпечення
Військового інституту
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПІДГОТОВКОЮ ФАХІВЦІВ ЦИВІЛЬНО-ВІЙСЬКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Стаття присвячена вивченню системи управління підготовкою фахівців цивільно-військового співробітництва, виходячи з необхідності застосування компетентнісного підходу у системі вищої військової освіти. Крім цього, розглядається можливість застосування до системи навчання та перепідготовки фахівців для системи цивільно-військового співробітництва Збройних Сил України міждисциплінарного підходу. Такий підхід орієнтований на здобуття загальних і фахових компетентностей і забезпечується групуванням дисциплін за критерієм їх віднесення до виду підготовки, відповідності спеціальності та спеціалізації, а також поєднує застосування мережевих освітніх технологій, новітніх комунікативних методик навчання, розгляд практичних кейсів.

Основним завданням дослідження вбачається розкриття системного характеру управління підготовкою фахівців цивільно-військового співробітництва, що проявляється у взаємозв'язку таких елементів, як суб'єкти управління, об'єкт управління, мета та завдання управління, засоби та методи впливу тощо.

Доведено, що управління підготовкою фахівців цивільно-військового співробітництва повинно відбуватися відповідно до ключових напрямів, які за природою є вказівками загального спрямування. Такими є: забезпечення програми підготовки, професійна підготовка і підвищення кваліфікації, практична підготовка фахівців, планування індивідуального просування.

Визначено, що основними ознаками процесу управління підготовкою фахівців цивільно-військового співробітництва є його системний характер, наявність управлінських дій суб'єктів управління щодо об'єкта управління, застосування відповідних засобів і методів впливу на фахівців, спрямування цього процесу на розвиток компетентностей фахівців.

Встановлено, що управління підготовкою фахівців із цивільно-військового співробітництва має такі визначальні ознаки: системний, цілеспрямований характер; складається з різнопланових заходів для досягнення ключової мети; сприяє ефективному використанню сил і засобів Цивільно-військового співробітництва Збройних Сил України.

Ключові слова: компетентнісний підхід, мультидисциплінарний підхід, цивільно-військове співробітництво, система цивільно-військового співробітництва, управління підготовкою фахівців цивільно-військового співробітництва.

Постановка проблеми. Сьогодні в умовах конфліктів і викликів нового покоління беззаперечним є факт того, що військова освіта та наука мають забезпе-

чувати високий рівень професіоналізму офіцерів, який повинен формуватися на основі правосвідомості та правової освіти військовослужбовців, а відтак виступати запорукою боєздатності Збройних Сил України (далі – ЗСУ). У цьому аспекті

надзвичайно важливим є планування, організація та практичне втілення нових комплексних програм навчання та перепідготовки фахівців для системи цивільно-військового співробітництва ЗСУ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням державного управління системою вищої освіти в Україні приділяли увагу І. Лопушинський, С. Майборода, Р. Науменко, Н. Протасова, Г. Тодосова, В. Філіппова, Я. Цимбаленко, О. Шеломовська та ін. Водночас особливостям державного управління вищою військовою освітою присвячені праці О. Бойка, М. Нещадима, С. Полторака, Ю. Приходька, І. Толока, В. Ягупова, О. Устименка та інших вчених. Окремі питання цивільно-військових відносин у своїх дослідженнях розкривали В. Білошицький, В. Говоруха, І. Коропатнік.

Мета статті полягає у дослідженні системи управління підготовкою фахівців цивільно-військового співробітництва, виходячи з сутності компетентнісного підходу. У межах визначеної мети основним завданням вбачаємо розкриття системного характеру управління підготовкою фахівців цивільно-військового співробітництва, що проявляється у взаємозв'язку таких елементів, як суб'єкти управління, об'єкт управління, мета та завдання управління, засоби та методи впливу тощо.

Виклад основного матеріалу. У процесі реформування як системи вищої освіти загалом, так і вищої військової освіти зокрема слід відзначити необхідність підготовки професійно-мотивованих військовослужбовців у сфері цивільно-військових відносин, здатних до ефективної комунікації та забезпечення потреб цивільного населення України у співвідношенні із завданнями збройних сил.

Як зазначає С. Полторака, державне управління системою військової освіти повинно бути спрямовано на забезпечення оптимального функціонування й удосконалення системи освіти з метою розвитку особистості того, хто навчається, в інтересах людини, суспільства та держави. Воно має поєднувати інтереси учасників спільної діяльності, організацію та самоорганізацію, формальні й неформальні норми,

досягнення продуктивних цілей і стійкості соціальних зв'язків [1, с. 2].

Із цього приводу М. Нещадим вважає, що управління військовою освітою має забезпечувати взаємодію управлінських органів, військових навчальних закладів, наукових і науково-методичних установ, інших організацій та установ як єдиного цілого з метою виконання поставлених перед ними завдань із підготовки фахівців для силових структур держави [2].

І. Толока, Ю. Приходько відзначають необхідність підвищення рівня управління військовою освітою на основі відповідного нормативно-правового забезпечення (прозорості розроблення, експертизи, апробації, затвердження); функціонального підходу до управління на різних ієрархічних рівнях із відповідним розподілом функцій; прогнозування, моделювання; експериментальної апробації та експертизи освітніх інновацій; науково обґрунтованих короткострокових і довгострокових програмно-цільових методів; запровадження новітніх інформаційно-управлінських і комп'ютерних технологій; підвищення компетентності управлінського персоналу всіх рівнів, відповідальності за прийняті рішення; винятків, намагань і випадків прийняття вольових рішень, що дестабілізують діяльність систему військової освіти загалом чи її окремих структурних складників [3, с. 266].

Ми вважаємо, що освітній процес не може залишатися академічним, він потребує розвитку відповідно до компетентнісного підходу. Також у цьому аспекті важливою є побудова системи громадсько-державної взаємодії в реалізації освітньої політики, в т. ч. і військової освіти на засадах принципів відкритості, прозорості та публічності.

У Національному освітньому глосарії компетентнісний підхід трактується як підхід до визначення результатів навчання, що базується на їх описі в термінах компетентностей і є за своєю сутністю студентоцентрованим. Компетентнісний підхід визнається ключовим методологічним інструментом реалізації цілей Болонського процесу в сучасній вищій освіті України [4, с. 31].

Ми вважаємо, що навчання, орієнтоване лише на засвоєння знань, втратило сенс через надзвичайні темпи їх оновлення та недостатність наявності лише знань для ефективного виконання службових завдань. З цього приводу логічним і обґрунтованим нам видається висновок І. Азарова про те, що компетентнісний підхід висуває на перше місце не інформованість тих, хто навчається, а вміння вирішувати проблеми в різних ситуаціях [5, с. 57].

Підтримуємо думку О. Діденко, котрий, досліджуючи особливості впровадження компетентнісного підходу у професійну підготовку майбутніх офіцерів у ВНЗ, зазначає, що метою навчальної діяльності за особистісно орієнтованого підходу є не лише набуття знань, умінь і навичок, а й розвиток у курсантів активної професійної позиції, творчого стилю діяльності, самостійності в прийнятті рішень [6]. Водночас О. Пехота зазначає, що особистісно орієнтована освіта «передбачає співробітництво, саморозвиток суб'єктів навчального процесу, виявлення їх особистісних функцій» [7, с. 281].

Ми підтримуємо вказану думку та наголошуємо на тому, що така якість освіти як її студентоцентрованість і врахування людського фактора в управлінні підготовкою фахівців позитивно вплине на підготовку висококваліфікованих фахівців цивільно-військового співробітництва, в т. ч. і на їх уміння швидко орієнтуватися та приймати рішення в окремих штатних і позаштатних ситуаціях, а також виконувати службові обов'язки за призначенням.

На користь цього наведемо твердження Ю. Чауса, який вказує, що сучасний розвиток ЗСУ потребує і значного підвищення вимог до людського фактора – важливого елемента військового потенціалу держави. Фахівці цілком справедливо зазначають, що застосування лише організаційних підходів до реформування вітчизняного війська, у т. ч. перехід на контрактний спосіб комплектування та нескінченний перегляд організаційно-штатної структури військ, ніколи не дадуть очікуваного ефекту щодо підвищення їх боєздатності, якщо не буде враховано людський фактор [8].

Ми вважаємо, що управління військовою освітою, в т. ч. за спеціальністю «Цивільно-військове співробітництво», має формуватися у поєднанні таких основних аспектів, як: відповідність європейським стандартам вищої освіти та правничої професії; відповідність вимогам військової організації держави; відповідність вимогам стандартів НАТО [9].

Водночас Концепція вдосконалення правничої (юридичної) освіти для фахової підготовки правника відповідно до європейських стандартів вищої освіти та правничої професії наголошує на необхідності гарантувати високу та однакову якість фахової, етичної та психологічної підготовки правника, зважаючи на його фундаментальну роль в утвердженні верховенства права через захист прав і свобод людини [10].

Сьогодні виклики часу вимагають від суспільства забезпечити формування збройних сил, спроможних не лише здійснювати відсіч збройній агресії. Вони повинні забезпечити підтримку суспільства та бути гарантом цілісності та стабільності політичної системи всередині самої держави [11, с. 25]. Позитивними зрушеннями в організації підготовки офіцерських кадрів є запровадження стандартів НАТО в навчальний процес, введення таких важливих стандартів, як цивільно-військове співробітництво (АЖР.9) [11, с. 26].

Організація діяльності Цивільно-військового співробітництва ЗСУ, в т. ч. загальне керівництво підрозділами ЦВС ЗСУ, планування, організацію та контроль за проведенням заходів ЦВС здійснює Управління цивільно-військового співробітництва ЗСУ [12].

Аналіз Наказу Генерального штабу ЗСУ від 04 січня 2017 р. № 5 «Про затвердження Порядку організації підготовки та комплектування особовим складом ЗСУ груп та об'єднаних центрів цивільно-військового співробітництва в районі проведення антитерористичної операції на території Донецької та Луганської областей» [13] та Наказу першого заступника керівника АТЦ при СБ України (керівника АТО) від 19 серпня 2017 р. № 5950г «Про затвердження Положення про групи й об'єднані центри цивільно-військового

співробітництва, які виконують завдання в районі проведення антитерористичної операції на території Донецької та Луганської областей» дає можливість стверджувати, що виконання завдань групами й об'єднаними центрами ЦВС в районі проведення АТО / ООС можна згрупувати за такими напрямками: гуманітарна допомога; відновлення інфраструктури; координація надання допомоги підрозділам ЗСУ волонтерами; евакуація тіл загиблих (у т. ч. з тимчасово окупованої території); підтримка ЗМІ; проведення занять із мінної безпеки [14].

Отже, фахівці цивільно-військового співробітництва ЗСУ, окрім фахових військових навичок, повинні володіти знаннями щодо конституційного ладу України, функціональних обов'язків представників всіх органів державної влади, прав та обов'язків представників різних силових структур, основ кримінального, цивільного, господарського законодавства, державного управління та порядку функціонування всіх структурних елементів органів місцевого самоврядування, а також знаннями з психології, конфліктології та розвивати вміння комунікації із вразливими верствами населення тощо.

Про це, зокрема, зазначає М. Нещадим, котрий дотримується думки, що професійна компетентність військовослужбовця передбачає глибокі військово-професійні знання, вміння, навички, професіоналізм у галузі психології та педагогіки, досконалу методику здійснення військових заходів [15, с. 110].

З цією метою у Військовому інституті Київського національного університету спільно із замовником – Управлінням цивільно-військового співробітництва ЗСУ – розроблено Професійний стандарт офіцера тактичного рівня ЗСУ за ВОС 850400 «Цивільно-військове співробітництво» та відповідну Освітньо-професійну програму «Цивільно-військові відносини», де визначені такі військово-спеціальні компетентності: здатність планувати застосування сил і засобів ЦВС під час підготовки та у ході проведення операцій ЗСУ й управляти ними; здатність організувати взаємодію командування з органами державної влади, гро-

мадськими неурядовими, міжнародними організаціями, засобами масової інформації, цивільним населенням у зоні відповідальності; здатність організувати евакуацію населення та матеріальних і культурних цінностей із районів ведення бойових дій; здатність керувати підрозділами ЦВС; здатність збирати, аналізувати інформацію щодо стану цивільного середовища та формувати пропозиції командуванню щодо використання даних аналізу в інтересах виконання завдань ЗСУ за призначенням; здатність організувати та брати участь у перемовинах між конфліктуючими сторонами; здатність організувати заходи з відновлення критичних об'єктів інфраструктури пошкоджених внаслідок ведення бойових дій; здатність оперувати військово-спеціальною термінологією в діяльності за стандартами НАТО [16].

Як бачимо, більшість вказаних компетентностей має саме управлінський характер, з цього приводу нам видається слушною теза про те, що компетентність в управлінській діяльності проявляється у розвиненості у офіцера трьох принципів якостей: системного бачення складних проблем і стратегічного підходу до їх розв'язання; бачення перспектив; уміння належним чином розподіляти права, обов'язки та відповідальність серед командного складу військової організації будь-якого рівня так, щоб ефективність її функціонування була найвищою. Продовжуючи думку, Л. Олійник зазначає, що компетентність управлінської діяльності офіцера полягає у прийнятті рішень у складних ситуаціях, варіанти якого повинні бути підготовленими з належним обґрунтуванням, надійним інформаційним забезпеченням, порівняльним аналізом із зазначенням ризиків і можливих збитків [17, с. 218].

Таким чином, виходячи із мети правничої освіти, яка полягає у формуванні компетентностей, необхідних для розуміння природи і функцій права, змісту основних юридичних інститутів, застосування права, а також меж юридичного регулювання різних суспільних відносин, слід застосувати до системи навчання та перепідготовки фахівців для системи

цивільно-військового співробітництва ЗСУ міждисциплінарний підхід.

Такий підхід забезпечується групуванням дисциплін за критерієм їх віднесення до виду підготовки, відповідності спеціальності та спеціалізації, а також поєднує застосування мережевих освітніх технологій, новітніх комунікативних методик навчання, розгляд практичних кейсів, що орієнтований на здобуття загальних і фахових компетентностей офіцерами ЦВС, зокрема у сфері загальновійськової та психологічної підготовки, а також юридичних аспектів цивільно-військового співробітництва в зоні проведення Операції об'єднаних сил та у ході здійснення операцій із підтримання миру та безпеки [18].

Водночас вказані компетентності не є вичерпними, оскільки програма підготовки військових фахівців для структур цивільно-військового співробітництва в ЗСУ є комплексною та повинна враховувати не лише виклики та загрози під час проведення Операції об'єднаних сил, а і практики діяльності Північноатлантичного Альянсу в цьому напрямку. Саме тому ми вважаємо, що підготовка військових фахівців за спеціальністю «Цивільно-військове співробітництво» є актуальною запитаєм суспільства, а посада офіцера CIMIC (Civil-Military Cooperation) повинна стати окремим незалежним напрямом розвитку військової кар'єри.

Також ми підтримуємо тезу про те, що, враховуючи досвід НАТО, перспективним цілями є підготовка фахівців цивільно-військового співробітництва з числа не лише військовослужбовців, а й працівників ЗСУ, інших відповідних (зацікавлених) відомств, готових до виконання відведених функцій у таких сферах, як цивільне адміністрування; питання інфраструктури; питання культури; гуманітарна допомога тощо [19; 20].

На нашу думку, головна мета управління підготовкою фахівців цивільно-військового співробітництва має бути спрямована на формування базових цінностей та особистої позиції майбутніх офіцерів, що надалі визначатиме напрями реформування самих ЗСУ як соціального інституту й одного з найважливіших елементів сектору безпеки і оборони держави.

Відповідно до зазначеної вище мети вважаємо, що управління підготовкою фахівців цивільно-військового співробітництва повинно відбуватися відповідно до ключових напрямів, які за природою є вказівками загального спрямування, такими, на нашу думку є: забезпечення програми підготовки, професійна підготовка і підвищення кваліфікації, практична підготовка фахівців, планування індивідуального просування тощо, тоді як завдання є більш конкретно визначеними та реалізуються шляхом виконання запланованих заходів за допомогою як звичних методів і форм управління, так і нових підходів до управління підготовкою фахівців цивільно-військового співробітництва, що узгоджуються зі стратегічними цілями розвитку ЗСУ.

Висновки і пропозиції. Загалом за результатами дослідження управління підготовкою фахівців цивільно-військового співробітництва нами встановлено, що основними ознаками цього процесу є його системний характер, наявність управлінських дій суб'єктів управління (Міністерства освіти і науки України, Міністерства оборони України, Департаменту військової освіти, науки, соціальної та гуманітарної політики Міністерства оборони України, Управління Цивільно-військового співробітництва ЗСУ) щодо об'єкта управління (який є складним і включає як установи, задіяні у процесі підготовки фахівців цивільно-військового співробітництва, так і самих фахівців цивільно-військового співробітництва), застосування відповідних засобів і методів впливу на фахівців, спрямування цього процесу на розвиток компетентностей фахівців.

Отже, виходячи з вищевикладеного, вважаємо, що управління підготовкою фахівців із цивільно-військового співробітництва має такі визначальні ознаки: системний, цілеспрямований характер; складається з різнопланових заходів для досягнення ключової мети; сприяє ефективному використанню сил і засобів цивільно-військового співробітництва ЗСУ.

Список використаної літератури:

1. Полторак С.Т. Методологія державного управління системою вищої військової освіти. *Теорія та практика державного управління*. 2017. № 2 (57). С. 1–6.

2. Нещадим М.І. Військова освіта в Україні: історія, теорія, методологія, практика : монографія. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2003. 852 с.
3. Толок І.В., Приходько Ю.І. Підготовка військових фахівців з вищою освітою: інноваційні підходи. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2013. № 6 (32). С. 259–269.
4. Національний освітній глосарій: вища освіта / І.І. Бабин, Я.Я. Болюбаш, А.А. Гармаш та ін. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2011. 100 с.
5. Азаров І.С. Компетентнісний підхід до підготовки майбутніх офіцерів Збройних Сил України. *Наука і освіта*. 2014. № 2. С. 55–59.
6. Діденко О.В. Особливості впровадження компетентнісного підходу у професійну підготовку майбутніх офіцерів у ВНЗ. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2014. Вип. 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2014_3_6.
7. Пехота О.М. Особистісно-орієнтована освіта і технології. Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи. Київ, 2000. С. 274–297.
8. Чаус Ю.І. Удосконалення військової освіти в умовах трансформації ЗС України та перспектив їх розвитку. *Компетентний підхід у ВВНЗ*. Матеріали наукової конференції. Одеса : Військовий інститут Одеського національного політехнічного університету, 2011.
9. Бериславська О.М. Особливості підготовки військових фахівців за спеціальністю «Цивільно-військове співробітництво» в системі вищої військової освіти в Україні. *Проблеми управління соціальним і гуманітарним розвитком* : матеріали XII регіон. наук.-практ. конф. за міжнар. участю / за заг. ред. О.Б. Кіреєвої. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2018. С. 240–243.
10. Концепція вдосконалення правничої (юридичної) освіти для фахової підготовки правника відповідно до європейських стандартів вищої освіти та правничої професії. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/koncepciya-vdoskonalennya-pravnichoyi-yuridichnoyi-osviti-dlya-fahovoyi-pidgotovki-pravnika>.
11. Коропатнік І.М. Роль військової освіти у підвищенні ефективності взаємодії між громадянським суспільством та збройними силами. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки*. 2016. Вип. 1. Т. 3. С. 23–26.
12. Положення про цивільно-військове співробітництво Збройних Сил України від 20 грудня 2017 р. № 446. URL: <https://cimic.com.ua/>.
13. Про затвердження Порядку організації підготовки та комплектування особовим складом Збройних Сил України груп та об'єднаних центрів цивільно-військового співробітництва в районі проведення антитерористичної операції на території Донецької та Луганської областей : Наказ Генерального штабу Збройних Сил України від 04 січня 2017 р. № 5.
14. Про затвердження Положення про групи та об'єднані центри цивільно-військового співробітництва, які виконують завдання в районі проведення антитерористичної операції на території Донецької та Луганської областей : Наказ першого заступника керівника АТЦ при СБ України (керівника АТО) від 19 серпня 2017 р. № 595ог.
15. Нещадим М.І. Військово-професійна підготовка: сутність теоретичного та практичного навчання. *Наука і сучасність* : збірник наукових праць Нац. пед. ун-ту імені М.П. Драгоманова. Київ : Логос, 1999. Ч. І. Вип. 2. С. 106–114.
16. Професійний стандарт Офіцера тактичного рівня Збройних Сил України. ВОС 850400. Галузь знань: 08 Право. Спеціальність: 081 Право. Спеціалізація: Цивільно-військове співробітництво. Київ. 2018. 39 с.
17. Олійник Л.В. Компетентність сучасного офіцера як результат професійної освіти: управлінський аспект. *Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2017. Вип. 55. С. 216–221.
18. Бериславська О.М. Запровадження стандартів підготовки фахівців для органів цивільно-військового співробітництва Збройних Сил України. *Тези доповідей XIV Міжнародної науково-практичної конференції «Військова освіта і наука: сьогоднішня та майбутня»* / за заг. ред. І.В. Толока. м. Київ, 22 листопада 2018 р. Київ : ВІКНУ. 2018. С. 314–315.
19. Бериславська О.М. Особливості підготовки військових фахівців за спеціалізацією «Цивільно-військове співробітництво» як окремий напрямок військової освіти і науки. *The Third International scientific congress of scientists of Europe. Proceedings of the*

III International Scientific Forum of Scientists "East-West" (January 11, 2019). Premier Publishing s.r.o. Vienna, 2019. P. 1076–1080.

20. Коропатнік І.М. Взаємодія громадянського суспільства і Збройних Сил України: адміністративно-правові засади : монографія. Київ : «МП Леся», 2016. 412 с.

Beryslavska O. Formation of management system for civil and military cooperation training: conceptual approaches

The article is devoted to the study of the management system for the training of civil-military cooperation specialists, which proceeds from the necessity of applying the competence approach in the system of higher military education. In addition, the possibility of applying an interdisciplinary approach to the system of training and retraining of civil-military cooperation of the Armed Forces of Ukraine specialists is considered. This approach focuses on general and professional competencies. It is provided by the grouping of disciplines on the criteria of their attribution to the type of training, the correspondence of specialty and specialization, and also combines the use of network educational technologies, the latest communicative teaching methods, the consideration of practical cases.

The main task of the study is to disclose the systemic nature of the management of training specialists in civil-military cooperation. This is manifested in the interconnection of such elements as the subjects of management, the object of management, the purpose and tasks of management, the means and methods of influence.

It is proved that the management of training civil-military cooperation specialists should be carried out in accordance with the key directions, which by nature are indications of general direction. These are: provision of a training program, training and advanced training, practical training of specialists, planning of individual promotion, etc.

It is determined that the main features of the training process of civil-military cooperation specialists are: its systemic character, the presence of management actions of the subjects of management regarding the object of management, the use of appropriate means and methods of influencing and directing this process to the development of competencies of specialists.

It was established that the management of civil-military cooperation specialists training has the following defining characteristics: it has systemic, purposeful character; consists of a variety of activities to achieve the key goal; contributes to the effective use of the Armed Forces of Ukraine civil-military cooperation units.

Key words: *competence approach, multidisciplinary approach, civil-military cooperation, civil-military cooperation system, civil-military cooperation specialist training management.*